ION MĂRII

ALR - DIN ÎNSEMNĂRILE UNUI REDACTOR (VII): DOCUMENTAREA LEXICALĂ TERMINOLOGICĂ ŞI SEMASIOLOGICĂ

1. Precizări:

1. Pentru motivarea prezenţei determinantului *lexicală* (sau *lexical)* în sintagmele (denominative) *documentare lexicală* terminologică şi semasiologică, *descriere lexicală* terminologică şi/sau semasiologică[1], a se vedea Mării 1983, p. 79.

2. Având în vedere că noi[2], spre deosebire de E. Coseriu, numim *lexematică* ceea ce Domnia sa denumeşte prin sintagma *lexicologia expresiei,* determinantul *terminologică* din sintagmele precitate poate fi substituit cu determinantul *lexematică.*

3. Tot în Mării 1983, p. 79-81, arătăm, în deplin acord cu E. Coseriu[3], că operăm o distincţie clară între *semasiologie* şi *semantică*; prin termenul *semantică* noi denumim ceea ce Domnia sa înţelege (şi denumeşte) prin sintagma *lexicologia conţinutului* sau (cel mai frecvent) prin termenul *lexematică,* iar prin *semasiologie* denumim ceea ce mulţi lingvişti denumesc prin termenul *semantică,* fapt ce explică, desigur, apariţia, în textul comunicării de faţă (= în terminologia utilizată de alţi lingvişti), şi a determinantului *semantică* în locul determinantului *semasiologică* (utilizat de noi).

2. Documentarea lexicală terminologică şi semasiologică. Spre deosebire de documentarea lexicală onomasiologică, în înfăptuirea căreia (indiferent de tipul sau procedeul de interogare folosit şi indiferent de cum au fost, sunt şi vor fi denumite în cercetările onomasiologice tradiţionale sau moderne cele două planuri = laturi ale semnului lingvistic) se pleacă dinspre planul conţinutului

---

[1] Descriere care, evident, este concretizată fie (cartografic) prin *harta lexicală* terminologică şi/sau semasiologică, fie (necartografic) prin *MN*-ul terminologic şi/sau semasiologic.

[2] Vezi Mării 1983, p. 81.

[3] şi (trebuie precizat, acum, cu) K. Baldinger: „Nous distinguons entre *sémasiologie* «science des significations» et *sémantique* «science du contenu du langage» (sens plus général englobant l'onomasiologie et la sémasiologie)" (Baldinger 1964, p. 250, nota 1).

DACOROMANIA serie nouă, II, 1996-1997, Cluj-Napoca, p. 121-131

lingvistic (= al unui conținut lingvistic dat) înspre planul expresiei lingvistice, în realizarea documentării lexicale terminologice și semasiologice se pornește (exact) i n v e r s, (adică) dinspre planul expresiei lingvistice (= al unei date expresii lingvistice) înspre planul conținutului lingvistic, anchetându-se, e x p l i c i t, ambele planuri. Dacă prin documentarea lexicală onomasiologică se urmărește înregistrarea (fonetică a) expresiei lingvistice[4] unice sau multiple (caz de sinonimie reală, funcțională) prin care, în graiurile anchetate, este exprimat (= denumit) un conținut lingvistic[5] dat, prin documentarea lexicală terminologică și semasiologică se urmărește: e x i s t e n ț a (= cunoașterea activă, dar și pasivă[6]) sau n o n e x i s t e n ț a, în graiurile interogate, a unei expresii lingvistice date: f o r m a sa (înregistrată fonetic) și c o n ț i n u t u l său l i n g v i s t i c (= semantic), unic (= monosemie) sau multiplu (= polisemie).

Programarea în textul celor două chestionare (recent editate) ale *Atlasului lingvistic român* și realizarea de Sever Pop și Emil Petrovici și a unei asemenea documentări lexicale constituie o altă importantă inovație a geografiei lingvistice descriptive, inovație care, însă, din păcate, în ALR și NALR a fost identificată (sau, dacă vreți, confundată) cu procedeul interogativ numit *întrebare directă*, sintagmă care, în ALR, cum am mai arătat și până acum, este polisemantică, denumind, pe de o parte, unul dintre procedeele interogative folosite (în exclusivitate sau aproape în exclusivitate în atlasele lingvistice apusene și mai rar, dar nu atât de rar precum se afirmă, în ALR) în realizarea documentării lexicale onomasiologice noncontextuale (= paradigmatice), iar, pe de altă parte, documentarea lexicală terminologică și/sau semasiologică. Așadar, după informația noastră, A L R - u l e s t e p r i m u l d i n t r e a t l a s e l e l i n g v i s t i c e c a r e a p r o g r a m a t ș i r e a l i z a t o d o c u m e n t a r e (= interogare) t e r m i n o l o g i c ă ș i s e m a s i o l o g i c ă. Programând și realizând, inovator, și o astfel de documentare lexicală, ALR-ul devine, firesc, întâiul atlas lingvistic care ne obligă să vorbim, pe de o parte, de o documentare lexicală terminologică și semasiologică e x p l i c i t ă (= programată, interogativă, analitică), iar, pe de altă parte, de o documentare lexicală terminologică și semasiologică i m p l i c i t ă (= neprogramată, neinterogativă, sintetică) realizată prin intermediul documentării lexicale onomasiologice. Recurgem la această (absolut necesară) distincție (sau: hotărnicie), deoarece (și, evident, nu suntem primul

[4] = ,adică, a *semnificantului, lexemului, termenului, cuvântului* (în accepțiunea curentă) etc.

[5] = ,adică, un *semnificat, concept, sens* sau o *noțiune* etc. dat(ă).

[6] Pentru distincția (foarte importantă) *cunoaștere* a c t i v ă – *cunoaștere* p a s i v ă a unui fapt de limbă, distincție frecvent întâlnită chiar în răspunsurile spontane ale informatorilor, vezi Grootaers 1976, p. 283 ș.u.

care constată că) documentarea lexicală de tip onomasiologic constituie, implicit, cum vom arăta mai jos (sub 4), și o foarte bogată și importantă documentare lexicală terminologică și semasiologică.

3. Documentarea lexicală terminologică și/sau semasiologică e x p l i c i t ă în ALR și NALR. Având în vedere faptul că în cele 8 (opt) c h e s t i o n a r e ale Muzeului Limbii Române întâlnim și întrebări de genul[7]: „[179] Se întrebuințează cuvântul *cercevea?* Care e forma exactă a cuvântului prin partea locului și ce însemnează?", „[366] E cunoscut cuvântul *faclă?* Ce însemnează?", „[56] Se întrebuințează cuvântul *coçioabă* și ce înțeles are?", „[63] Ce înțelesuri mai are cuvântul *casă?*", „[22] Ce înțeles are cuvântul *bordeiu?*" etc. etc., putem afirma că documentarea lexicală terminologică și/sau semasiologică programată în cele două chestionare ale ALR a fost preluată din aceste chestionare, căci, trebuie precizat, în alcătuirea (de către Sever Pop) a primului chestionar pentru ALR, chestionar ce cuprindea peste 5000 de întrebări[8], precum și în alcătuirea, prin „spargerea" acestui prim chestionar, a celor două chestionare (: *Chestionarul ALR I* și *Chestionarul ALR II*),s-a ținut seama, mai ales în cazul chestionarului „d e z v o l t a t", și de aceste chestionare (cărora ne gândim ca, într-un viitor apropiat, să le consacrăm o ediție). Prezentă în *chestionarele Muzeului*, iar, apoi, în cele două chestionare ale ALR-ului, documentarea lexicală terminologică și/sau semasiologică este, în mod firesc, prezentă și în *Chestionarul Noului Atlas lingvistic român.* Lecturând, comparativ, aceste chestionare lingvistice românești, constatăm următoarele:

a. În comparație cu documentarea lexicală onomasiologică, documentarea lexicală terminologică și/sau semasiologică este, cantitativ evaluată, foarte redusă; numărul cuvintelor ce urmau să fie anchetate terminologic și/sau semasiologic nu depășește (în *Chestionarul ALR I, Chestionarul ALR II* și *Chestionarul NALR)* cifra de o sută.

b. Cuvintele ce urmau să fie documentate terminologic și/sau semasiologic nu sunt grupate într-un capitol aparte, consacrat special unei astfel de documentări, ci ele sunt distribuite, avându-se în vedere sensul lor de bază (= fundamental), în diversele capitole (sau subcapitole) consacrate documentării lexicale onomasiologice; diferențierea dintre documentarea lexicală onomasiologică și documentarea lexicală terminologică și/sau semasiologică se realizează, în cadrul aceluiași capitol, prin titlu.

c. (În) funcție de anchetarea ambelor sau numai a unuia dintre cele două planuri ale cuvântului, s-au programat și s-au realizat următoarele tipuri de documentare terminologică și/sau semasiologică:

---

[7] Exemplificăm (acest gen sau tip de întrebare) prin *Chestionarul* II. *Casa,* Sibiu, 1926.

[8] Pentru „istoria" acestui prim chestionar, vezi Todoran 1984, p. 188-190.

1. Documentarea lexicală terminologică + semasiologică. Este, evident, tipul definit de noi mai sus, sub **2**, și care – atât în ALR, cât și în NALR – este principalul tip de documentare lexicală terminologică și/sau semasiologică. Prin programarea și realizarea unei documentări lexicale terminologice + semasiologice s-au urmărit, citându-l (acum) pe Sever Pop, trei obiective principale: „1° l'existence du vocable; 2° la prononciation du vocable par l'informateur; 3° les significations accordées dans le parler du pays"[9]. În vederea realizării acestor trei obiective, au fost formulate și adresate informatorilor, întotdeauna (când răspunsul la prima întrebare era afirmativ), trei întrebări, cum foarte clar indică anchetatorul și autorul ALR I în secțiunea I (consacrată, precum se știe, procedeului de interogare) a legendei hărților neinterpretative în care sunt publicate răspunsurile la un asemenea tip de documentare lexicală. Iată, spre exemplu, cum este redactată secțiunea I a legendei hărții nr. 43 = *vintre* „bas-ventre" din ALR I/I: „Întrebare directă, pusă astfel: Ziceți vorba *vintre?* Dacă informatorul răspundea afirmativ, îl rugam «să-mi spună» (rostească) și el o dată vorba aceasta. După ce o notam , îl întrebam: La ce ziceți *vintre?* În mai multe comune, nefiind cunoscut cuvântul *vintre,* am arătat cu amândouă mâinile părțile laterale de subt burtă, deasupra organelor genitale, întrebând pe subiecte: Părții acesteia, cum îi spuneți?". Așadar, printr-o întrebare d i r e c t ă de genul: „Ziceți (sau: cunoașteți) vorba (sau: cuvântul) *x?*", s-a urmărit, mai întâi, dacă termenul *x* (= cel programat în vederea realizării unei documentări terminologice și semasiologice) este sau nu este cunoscut (și, implicit, întrebuințat), iar, apoi, prin intermediul a două întrebări i n d i r e c t e (afirmăm și subliniem noi) de genul: „Cum ziceți (sau: spuneți?)" și „La ce ziceți (sau: spuneți) *x?*", întrebări adresate informatorilor care la prima întrebare au răspuns afirmativ, s-au înregistrat forma (= partea materială) și sensurile (= partea ideală a) respectivului cuvânt.

Pentru o astfel de documentare lexicală, au fost programate (precizează, în prefața ALR I/I, S. Pușcariu, dar, mai ales și în repetate rânduri, S. Pop[10]) „cuvinte de origine latină" sau „cuvinte vechi", unele dintre ele „fiind ieșite din uz sau pe cale de a fi uitate", precum *vintre, arină, pedestru, codru, argea* etc.

În *Chestionarul ALR I* și *Chestionarul ALR II,* cuvintele programate pentru o asemenea documentare lexicală sunt prezentate, de regulă, prin formula: „doină (sensul)" [1464] sau „jupân, pl. (sensul)" [450] [11], iar în *Chestionarul*

[9] Vezi Pop 1966, p. 392.

[10] Vezi, în acest sens, Pop 1966, p. 74, 387.

[11] Vezi, pentru alte exemple, în *Chestionarul ALR I* (publicat, la Tipografia Universității „Babeș-Bolyai" din Cluj-Napoca, în anul 1989) și pozițiile: „[391] cale, pl. (sensul)"; „[737] carne, pl. (sensul)"; „[954] pădure, pl. (sensul)"; „[959] copac, pl. (sensul)"; „[1305] călți

NALR [12], prin formule de genul: „[316] **vintre, D.**, Ziceți *vintre?;* la ce spuneți?"; „[468] **tătâne,** pl., **D.**, Ziceți *tătâne?;* la ce ziceți?"; „[931] **păcurar,** pl., **D.**, Ați auzit de vorba *păcurar?* Ce înțelegeți prin acest cuvânt?" etc.

În privința anchetelor pentru ALR, trebuie făcută, însă, precizarea că nu numai cuvintele prezentate, în textul celor două chestionare, prin formula „doină (sensul)" sau „muiere, pl. (sensul)" au fost documentate terminologic + semasiologic, ci și alte câteva cuvinte, prezentate, în textul chestionarelor, printr-o formulă (= structură) identică cu una dintre cele mai frecvente formule utilizate în prezentarea problemelor lexicale ce urmau să fie documentate onomasiologic. Asupra acestor cuvinte (identificate de către editorii chestionarelor prin lectura integrală a fișelor de anchetă), care au fost, neprogramat, documentate terminologic si semasiologic, am atras atenția în cele două ediții consacrate chestionarelor ALR, atât în text[13], cât și în indice[14].

Observații. a) În unele cazuri (= pentru unele dintre cuvintele programate pentru o astfel de documentare lexicală), s-a realizat, programat sau neprogramat, prin intermediul unei alte întrebări i n d i r e c t e, și o documentare morfologică, înregistrându-se, pentru graiurile în care cuvântul anchetat este cunoscut, și forma de plural a respectivului cuvânt.

b) Uneori, în localitățile în care la întrebarea: „Ziceți (= cunoașteți) vorba *x?*" informatorul a răspuns negativ (= „nu se zice", „nu există"), anchetatorii ALR au realizat, neprogramat (cum clar ne spune S. Pop în textul reprodus mai sus), în toate sau numai în câteva dintre aceste localități, și o documentare lexicală onomasiologică.

2. Documentarea lexicală semasiologică restrictivă. Numim documentare lexicală semasiologică r e s t r i c t i v ă ceea ce, în textul celor trei chestionare, apare prezentat astfel: (în *Chestionarul ALR I:)* „[446] La ce se mai zice *neaoș?*"; „[1870] E întrebuințat cuvântul *frânghie* în alt sens [...]?"; (în *Chestionarul ALR II:)* „[2066] La ce se mai zice *gură?*"; „[4326] coardă (la ce se mai zice *coardă?)*"; „[5498] La ce se mai zice *cal?*"; „[5499] La ce se mai zice *iapă?*"; „[5500] La ce se mai zice *mânz?*"; (în *Chestionarul NALR:)* „[995]

(sensul)"; „[1456] ceteră (sensul)"; „[1510] dascăl, pl. (sensul)"; „[1669] păcurar (sensul)" etc. sau, în *Chestionarul ALR II* (publicat, la aceeași tipografie, în anul 1988), pozițiile: „[2475] chiceră (sensul)"; „[2618] muiere, pl. (sensul)"; „[2861] crai, pl. (sensul)"; „[4851] mocan (sensul)"; „[5321] falce, pl. (sensul)"; „[5437] iernatic (sensul)" etc.

[12] Publicat în „ Fonetică și dialectologie", V, 1963, p. 157-271.

[13] Vezi, spre exemplu, în *Chestionarul ALR I,* pozițiile: „[101] vintre (vintricel); // ce înseamnă?//"; „[955] codru, pl.; //ce înseamnă?//"; „[1418] săgeată, pl.; //ce înseamnă?//"; „[1776] mioară, pl.; //ce înseamnă?//" etc. sau, în *Chestionarul ALR II,* pozițiile: „[3849] culă, pl.; //ce înseamnă?//"; „[3850] celar, pl.; //ce înseamnă?//; „[4236] căpcăun, pl.; //ce înseamnă?//" etc.

[14] Prin formula: „*codru* și ce înseamnă 955" etc.

ogor², **D.** La ce (mai) spuneți *ogor?*"; „**[2279] cârlan²**, pl. La ce (mai) spuneți *cârlan?*" etc.

Explicit, prin programarea și realizarea prin intermediul unor întrebări i n d i r e c t e (și nu d i r e c t e, cum, greșit, se menționează în *Chestionarul NALR)* de genul: „La ce se mai zice *cal?*" (în formularea ALR-ului) sau „La ce (mai) spuneți *cârlan?*" (în formularea NALR-ului) și a unei astfel de documentări lexicale s-a urmărit anchetarea sensurilor cuvântului (g e n e r a l r o m â n e s c) programat, m i n u s sensul considerat a fi fundamental și general. S-a urmărit, așadar, nu ce înseamnă *cal, mânz* etc., ci la ce se mai zice *cal, mânz* pe lângă sensul lor fundamental (= de bază, principal) și general. Implicit, însă, prin intermediul unei documentări lexicale onomasiologice ce precedă imediat sau la distanță documentarea lexicală semasiologică restrictivă, s-a realizat, de fapt, și în cazul acestor cuvinte, o documentare lexicală terminologică și semasiologică. Valoarea semantică fundamentală și forma (= aspectul material al) cuvântului programat pentru o documentare lexicală semasiologică restrictivă au fost, deci, documentate (implicit) prin intermediul întrebării onomasiologice care precedă întrebarea semasiologică restrictivă. Spre exemplu, în ALR II, întrebarea lexicală semasiologică restrictivă: „La ce se mai zice *coardă?*", înscrisă sub poziția [4326] din chestionar, a fost precedată imediat, prin poziția [4325], de o întrebare lexicală onomasiologică consacrată înregistrării termenilor prin care, în graiurile anchetate, este exprimată (= denumită) noțiunea „strună (= coardă) la vioară" și care, această noțiune, constituie, desigur, sensul de bază (= fundamental) al cuvântului *coardă*. Ne-am oprit la acest exemplu, deoarece el ilustrează, cât se poate de clar, cazul acelor cuvinte (programate pentru o documentare semasiologică restrictivă) a căror valoare semantică fundamentală nu este, cum (indirect) demonstrează răspunsurile la întrebarea onomasiologică, și generală. Nu în toate graiurile anchetate pentru ALR II noțiunea „coardă (= strună) la vioară" este exprimată prin termenul *coardă*, ci, cum indică răspunsurile la întrebarea onomasiologică de sub poziția [4325], în unele graiuri, semnificatul „coardă (strună) la vioară" este exprimat prin semnificantul *coardă*, iar în altele, prin semnificantul *strună*. Într-o asemenea situație (reală), întrebarea semasiologică: „La ce mai ziceți *coardă?*" trebuia adresată numai în graiurile în care la întrebarea onomasiologică s-a răspuns cu termenul *coardă* și nu și în graiurile în care s-a răspuns *strună*. Anchetatorul și autorul ALR II nu a procedat, însă, așa și foarte bine a făcut că nu a procedat astfel, ci, pe de o parte, în graiurile în care la întrebarea onomasiologică s-a răspuns *coardă*, a întrebat: „La ce mai ziceți *coardă?*", iar, pe de altă parte, în localitățile unde la aceeași întrebare onomasiologică informatorii au răspuns *strună*, a întrebat: „Ziceți (sau:

cunoaşteţi) vorba *coardă?*", după care, în toate punctele de anchetă în care la această întrebare s-a răspuns afirmativ, a întrebat: „Cum ziceţi?" şi „Ce înseamnă (sau: la ce ziceţi) *coardă?*", realizându-se, astfel, explicit, o documentare lexicală terminologică şi semasiologică.

3. Documentarea lexicală terminologică. ALR-ul, în special ancheta desfăşurată pentru ALR II, ne obligă să semnalăm şi acest tip de documentare lexicală prin care (în foarte puţine cazuri, trebuie precizat) s-a urmărit, printr-o întrebare directă de genul: „Ziceţi pe aici *frăţâne?*"[15], existenţa sau neexistenţa unui cuvânt dat, iar, apoi, în cazul răspunsurilor afirmative, printr-o întrebare indirectă de genul: „Cum ziceţi?", şi forma (= semnificantul) respectivului cuvânt. Din păcate, în textul celor două chestionare acest tip de documentare lexicală nu este evidenţiat. Practicarea, însă, şi a unei asemenea anchete lexicale este, clar, anunţată în materialul redactat şi publicat de cei doi anchetatori şi autori ai ALR-ului, în secţiunea I (consacrată, cum am mai precizat, indicării procedeului de interogare) a hărţilor sau, mai ales, a MN-urilor. În cazul materialului (în proporţie de peste 80%) neredactat şi nepublicat de către S. Pop şi E. Petrovici[16], identificarea (şi a) acestui tip de documentare lexicală este mai grea, dar nu, totuşi (cum, credem, am demonstrat), imposibil de realizat. În ceea ce ne priveşte, vom spune că am reuşit (împreună cu Doina Grecu, Rodica Orza şi Sabin Vlad), printr-o lectură integrală a fişelor de anchetă[17], să identificăm acele cuvinte (nu prea numeroase) ce au fost documentate doar din punctul de vedere al existenţei sau nonexistenţei lor în graiurile anchetate şi, în cazul existenţei lor, a formei materiale (= fonetice) pe care o au. În indicele alcătuite de noi la cele două chestionare ale ALR-ului, cuvintele astfel documentate sunt, întotdeauna, subliniate cu o linie.

4. Documentarea lexicală terminologică şi semasiologică i m p l i c i t ă. Asupra acestei extraordinare documentări lexicale terminologice + semasiologice i m p l i c i t e (sau: i n d i r e c t e = n e p r o g r a m a t e) a atras atenţia, încă din anul 1933, Karl Jaberg: „Partez du mot et non pas de l'idée; faîtes une synthèse de différentes cartes d'un atlas linguistique où se retrouve le même mot; rassemblez sur votre carte non pas les différentes dénominations qui correspondent à la même idée, mais les différentes significations qu'est susceptible de prendre le même mot, CAPUT par exemple, établissez les aires

---

[15] Vezi ALR II/I, p. 65, MN [2621]. Tot aşa, au fost documentate (= anchetate) şi, spre exemplu, cuvintele: *mămâne, mâne-sa* – ALR II/I, p. 65, MN [2620]; *putoare – ibidem*, p. 6, MN [6846]; *flămânzesc – ibidem*, p. 52, MN [2300]; *pricepere – ibidem*, p. 54, MN [2312] etc.

[16] Ceea ce, trebuie precizat şi (mai ales) bine înţeles, constituie nu un neajuns al ALR-ului, ci o pierdere ştiinţifică (= lingvistică) incomensurabilă.

[17] Lectură absolut necesară, nu atât pentru editarea celor două chestionare, cât, mai ales, pentru elaborarea indicilor ce însoţesc cele două ediţii.

de ces significations, et vous obtiendrez ce qu'on peut appeler des c a r t e s et des a i r e s s é m a n t i q u e s"[18]. Într-adevăr, documentarea lexicală onomasiologică (= exclusivă sau majoritară în atlasele lingvistice elaborate până în prezent) constituie, i m p l i c i t, şi o foarte bogată şi extrem de importantă documentare terminologică + semasiologică. Evaluarea i n v e r s ă = terminologică şi semasiologică a documentării lexicale onomasiologice presupune, însă, o anevoioasă (dar absolut necesară), riguroasă şi critică lectură a tuturor hărţilor şi/sau MN-urilor lexicale onomasiologice, lectură care, desigur, nu poate fi înfăptuită decât prin intermediul unui indice lexical. Produsul unei asemenea lecturi inverse (= efectuate, deci, dintr-o perspectivă terminologică şi/sau semasiologică) îl constituie hărţile şi/sau MN-urile terminologice şi/sau semasiologice s i n t e t i c e (= în opoziţie, complementară, cu cele a n a l i t i c e, rezultate, acestea din urmă, din documentarea lexicală terminologică şi/sau semasiologică explicită). Evident, dacă indicele lexical general al unui atlas lingvistic este gândit şi redactat sub formă de glosar = dicţionar, atunci fiecare articol lexicografic cuprins în acest complet şi complex glosar constituie un excelent MN terminologic + semasiologic, care, prin simpla sa cartografiere, devine o excelentă hartă lexicală terminologică şi/sau semasiologică.

În legătură cu această (repetăm:) foarte bogată şi foarte importantă documentare terminologică (= lexematică) şi semasiologică rezultată din lecturarea inversă a documentării lexicale onomasiologice, trebuie, însă, clar precizat că (oricât de bogată este ea sub aspect terminologic= al numărului unităţilor lexicale inventariate) valorile semantice ale tuturor cuvintelor înregistrate pe parcursul desfăşurării anchetei se limitează exclusiv la noţiunile programate. Statutul semasiologic intralingvistic (= punctual) şi interlingvistic (= zonal, areal) al tuturor cuvintelor înregistrate în cadrul (sau: prin intermediul) documentării lexicale onomasiologice este determinat de dimensiunea pe care o are ancheta lexicală de tip onomasiologic, adică de numărul câmpurilor (= domeniilor) semantice (= noţionale, conceptuale) programate, iar, în cadrul acestora, de numărul noţiunilor programate.

Documentarea lexicală terminologică şi semasiologică *implicită* s u b s t i t u i e (pentru majoritatea atlaselor lingvistice, care, lexical evaluate, nu au programat şi o documentare lexicală terminologică şi/sau semasiologică), c o m p l e t e a z ă (masiv) şi v e r i f i c ă (ca în cazul ALR-ului, NALR-ului) documentarea lexicală (terminologică şi/sau) semasiologică explicită.

Observaţie. O lectură inversă (= terminologică + semasiologică) i n t e g r a l ă a documentării lexicale onomasiologice realizate pentru ALR I şi ALR II a fost

[18] Vezi Jaberg 1936, p. 43.

(dar, vai, cum!?) înfăptuită de DLR. Ca fost redactor al DLR-ului, ca redactor al ALR-ului şi (de patru ani) ca revizor al materialului ALR utilizat în DLR, consider că imensul şi atât de importantul material lexical înregistrat cu ocazia anchetelor pentru ALR şi NALR trebuia (în cazul ALR-ului) şi trebuie (în cazul NALR-ului) „să intre", integral, în DLR prin intermediul a ceea ce noi numim (vezi *supra)* i n d i c e – g l o s a r (general). Profitând de această ocazie, îndrăznesc să avansez autorilor NALR propunerea de a elabora, pe baza fişelor de anchetă, şi de a publica cât mai repede *indicele-glosar* al fiecărui atlas, lucrări absolut necesare nu numai pentru redactarea dicţionarului tezaur al limbii române.

5. Harta lexicală terminologică şi/sau semasiologică, MN-ul lexical terminologic şi/sau semasiologic. În ultima şi sumara parte a comunicării noastre, nu vom vorbi (cum, poate, vă aşteptaţi) nici despre ce este (căci a spus-o, exact şi încă demult, K. Jaberg) harta[19] lexicală terminologică şi/sau semasiologică a n a l i t i c ă (=, repetăm, cea care este, în exclusivitate, produsul unei documentări lexicale terminologice şi/sau semasiologice) sau s i n t e t i c ă (= cea care este produsul unei lecturi integrale sau *parţiale*[20] a documentării lexicale onomasiologice programate şi realizate de/pentru un atlas lingvistic dat), nici despre c u m trebuie redactată şi prezentată o astfel de hartă (sau: hărţi)[21] şi nici despre i m p o r t a n ţ a unei (sau: unor) asemenea hărţi „inverse". Încheind, ne-am propus nu atât să amendăm o afirmaţie produsă de un lingvist francez contemporan, ci, mai ales, amendându-i afirmaţia, să (re)dăm cezarului (= ALR-ului) ce este, totuşi (până la proba contrară), al cezarului (= ALR-ul).

[19] Şi, desigur, când informaţia (= d e s c r i e r e a) este prezentată (la fel de riguros) n e c a r ţ o g r a f i a t, MN-ul lexical terminologic şi/sau semasiologic.

[20] Pentru că, trebuie subliniat, autorii unor atlase lingvistice româneşti au practicat, în vederea redactării şi publicării (şi a) unor (puţine, e adevărat) hărţi lexicale (terminologice şi/sau) semasiologice, şi o *lectură* p a r ţ i a l ă a datelor înregistrate cu prilejul documentării lexicale onomasiologice programate, lectură restrânsă (= limitată) la un singur domeniu (câmp) semantic (noţional) dintre cele (evident) incluse în chestionare. Spre exemplu, harta lexicală interpretativă nr. 352 = *Înţelesurile şi expansiunea lui ospăţ* din ALRM I/I a fost redactată de S. Pop (cum, de altfel, se menţionează şi în n o t a c e însoţeşte legenda hărţii) prin lectura „i n v e r s ă" (= terminologică şi semasiologică) a răspunsurilor înregistrate (fonetic) la documentarea lexicală onomasiologică pentru problemele lexicale (= noţiunile) programate sub poziţiile [512] = „nuntă" (neinterpretativ şi onomasiologic, răspunsurile la această întrebare au fost publicate în ALR I/II, h. 254) şi [531] = „ospăţ (la nuntă)" din *Chestionarul ALR I* sau, ca să mai dăm un exemplu, h. *CXVI = Răspândire şi sensuri ale cuvântului* **cucui** (*pe baza hărţilor* **creştetul capului, cucui** *şi* **cocoaşă**) din NALR-*Banat* (vol. I, p. 174, planşa 9) a fost redactată (cum, de altfel, se menţionează chiar în titlul hărţii) de autorii acestui prestigios atlas lingvistic prin lecturarea „i n v e r s ă" a hărţilor lexicale onomasiologice neinterpretative nr. 4 = „creştetul (capului)", 5 = „cucui" şi 110 = „cocoaşă".

[21] Problemă asupra căreia ne vom opri cu un alt prilej.

Într-un studiu (foarte interesant, de altfel) publicat în anul 1974, J.-C. Bouvier constată şi afirmă (în chip de preambul sau, dacă nu deranjează prea mult o astfel de „creaţie" lexicală, *preambulic*) că: „certains des Atlas linguistiques les plus récents, tout en restant fidèles aux principes traditionnels de présentation qui ont fait leurs preuves[22], o n t i n n o v é en ajoutant aux cartes onomasiologiques des cartes sémasiologiques dites aussi «cartes inverses», qui offrent au lecteur une répartition géographique des différents signifiés possibles pour un seul significant connu dans l'ensemble du domaine. C'est notamment le cas du 4e volume de l'*Atlas linguistique de la Gascogne* et aussi de l'*Atlas de l'Alsace* ou encore de l'Atlas roumain de l'Olténie..."[23]. Fără a-l supăra pe domnul J.-C. Bouvier, vom spune, mai întâi, că în NALR-*Oltenia*[24] (şi nu numai în volumele I = 1967 şi II = 1970, ci în toate cele patru volume lexicale publicate din acest atlas) nu există, din păcate, nici măcar o singură hartă (lexicală) semasiologică (= „i n v e r s ă") şi nu există nu pentru că asemenea hărţi nu puteau fi realizate prin utilizarea aşa-zisului **cod semantic** (identic, desigur, cu nenumitele[25] coduri onomasiologice, fonetice, morfologice, terminologice, semasiologice din ALRM I şi II), ci pentru că anchetatorii şi autorii NALR-*Oltenia* (dar şi ai ALRR-*Maramureş*), în redactarea şi publicarea răspunsurilor înregistrate pentru c u v i n t e l e ce au fost (prin p r o g r a m a r e) documentate terminologic + semasiologic sau semasiologic restrictiv, s-au mulţumit să realizeze, în exclusivitate, hărţi terminologice (= lexematice). Chiar dacă aceste hărţi (nu puţine la număr) sunt, de cele mai multe ori, intitulate (greşit, afirmăm noi), „**codru** (*les sens du mot* **codru**)"[26], nici una (repetăm) nu este semasiologică. Răspunsurile la documentarea semasiologică (integrală sau restrictivă) a respectivelor cuvinte au fost publicate, sub formă de note, în secţiunile **II** şi/sau **III** din legendele respectivelor hărţi terminologice.

În al doilea rând, inovaţia de care vorbeşte lingvistul francez, adică prezenţa între copertele atlaselor lingvistice şi a unor hărţi lexicale semasiologice pe lângă majoritatea hărţilor lexicale onomasiologice, aparţine – l o g i c (din moment ce acest atlas lingvistic a programat şi realizat, î n t â i u l, şi o

---

[22] (N.n. – I.M.:) şi care (= aceste „principes traditionnels"), evident (vezi şi primul aliniat al studiului), sunt principiile onomasiologiei (tradiţionale) lexicale.

[23] Bouvier 1974, p. 59, cu spaţ. n. – I. M.

[24] Titlul atlasului, citat în text: „l'Altas roumain de l'Olténie...", trebuia (şi el), desigur, precum titlurile citate în text ale celorlalte două atlase lingvistice franceze regionale, cules tot cu cursive (şi nu cu drepte), iar, cronologic, atlasul lingvistic român regional citat trebuia menţionat nu după cele două atlase lingvistice franceze, ci între ele.

[25] Sau, mai exact spus, aşa-numitele **simboluri** şi care, în realitate, nu sunt (şi ele) decât tot **coduri**.

[26] Vezi NALR-*Olt.*, vol. III, h. 512 sau, ca să cităm şi alte asemenea hărţi, vezi şi vol. II, h. 165 = „**copilă** (*les sens du mot* **copilă**)", h. 181 = „**muiere** (*les sens du mot* **muiere**)", h. 323 = „**plai** (*les sens du mot* **plai**)", h. 324 = „**cale** (*les sens du mot* **cale**)" etc.

documentare lexicală terminologică şi/sau semasiologică) şi c r o n o l o g i c (pentru că tot acest atlas lingvistic este primul care cuprinde şi câteva *hărţi* s e m a s i o l o g i c e = „inverse"[27]) – ALR-ului, cum, de altfel, se putea constata chiar şi numai din simpla consultare a *tablei analitice* (: *table analytique*) din bine cunoscuta lucrare *La dialectologie*... a lui Sever Pop[28].

Afirmând, aici, această altă prioritate românească în domeniul atlaselor lingvistice (= al geografiei lingvistice descriptive), trebuie să arătăm, însă, că ALR-ul nu este, totuşi, şi prima lucrare lingvistică care prezintă şi câteva hărţi lexicale semasiologice. Înaintea ALR-ului, asemenea hărţi (= 15 la număr) a publicat, la începutul secolului, zoologul italian A d r i a n o G a r b i n i[29].

ABREVIERI

Baldinger 1964 = K. Baldinger, *Sémasiologie et onomasiologie*, în „Revue de linquistique romane", tome 28, p. 249 ş.u.

Bouvier 1974 = J.-C. Bouvier, *Les dénominations du «ruisseau» dans les parlers provençaux*, în „Reveue de linguistique romane", tome 38, p. 59 ş.u.

Grootaers 1967 = Willem A. Grootaers, *Interprétation des isoglosses au moyen de la connaissance active et passive*, în *Verhandlungen des Zweiten Internationalen Dialektologenkongresses* – Marburg/Lahn 5-10 sept., 1965, vol. I, Wiesbaden, p. 283 ş.u.

Jaberg 1936 = K. Jaberg, *Aspects géographiques du langage*, Paris.

Mării 1983 = Ion Mării, *Harta lexicală s e m a n t i c ă*, în *Materiale şi cercetări dialectale*, vol. II, Cluj-Napoca, p. 79 ş.u.

Pop 1950 = Sever Pop, *La dialectologie. Aperçue historique et méthodes d'enquêtes linguistiques*, première partie: *Dialectologie romane*, seconde partie: *Dialectologie nonromane*, Louvain.

Pop 1966 = Sever Pop, *Recueil posthume de linguistique et dialectologie*, Roma.

Todoran 1984 = Romulus Todoran, *Contribuţii de dialectologie română*, Bucureşti, Editura Ştiinţifică şi Enciclopedică.

Institutul de Lingvistică şi Istorie Literară
„Sextil Puşcariu"
Cluj-Napoca, str. Emil Racoviţă, 21

[27] Vezi ALRM I/II, h. 354 = *Înţelesurile şi expansiunea lui* **oaspe,** *ibidem*, h. 409 = *Înţelesurile verbului* **ucid,** ALRM II/I, h. 306 = *argea*, ALRM II, s.n., vol. I, h. 152 = *Sensul cuvântului* **poamă,** *ibidem*, vol. II, h. 862 = *Sensurile cuvântului* **ciutură,** *ibidem*, vol. III, h. 987 = *Sensurile cuvântului* **veşminte.**

[28] Vezi Pop 1950, II, dar, trebuie precizat, asemenea hărţi semasiologice există nu numai în ALR I, cum lasă S. Pop să se înţeleagă (vezi Pop 1950, I, p. 715), ci (vezi şi nota precedentă) şi în ALR II, atât în „seria veche", cât şi în „seria nouă" din volumele apărute până în prezent.

[29] Vezi Pop 1950, I, p. 498.